

**PARADIGMA EXPRESIVITĂȚII LA NIVEL LEXICO-SEMANTIC
ÎN VRĂJILE ADUNATE, DE ȘTEFANIA CRISTESCU**

**THE PARADIGM OF EXPRESSIVENESS AT THE LEXICO-SEMANTIC LEVEL IN
SPELLS COLLECTED BY ȘTEFANIA CRISTESCU**

COMORAȘU AURA, profesoară, grad didactic I,
Școala Gimnazială „Explorator Teodor Gheorghe Negoită”,
Sascut, Bacău, România
ORCID: 0000-0002-3589-2534
auracomorasu@gmail.com

CZU: 398.3(478)

DOI: 10.46727/c.29-30-09-2023.p271-280

Abstract. The artistic values of enchantment have been repeatedly discussed, highlighting the fame of magical poetry that it has acquired. At every step, the nature of the image and the topic of the phrase from the charms collected by Ștefania Cristescu enchant, revealing a special beauty, an expression of some ceremonial acts. Magic is illustrated in the village of Cornova by the existence of a large number of superstitious beliefs and practices that are well rooted in the spiritual life of the people.

The importance of Ștefania Cristescu's collection to the enrichment of monographic research in the field of ethnostylistics is illustrated by the analysis of premarital rites within the popular discourse.

Therefore, through this analysis, we tried to highlight the way in which premarital magic is reflected in the popular discourse.

Keywords: charm, speech, magic, popular, ethnostylistic, ritual act.

Despre Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti s-a vorbit în repetate rânduri, jucând un rol esențial în promovarea cercetării monografice și contribuind, totodată, la elaborarea a numeroase lucrări de acest fel.

Institutul Cercetării Sociale, după o schemă elaborată în detaliu, a stimulat elaborarea mai multor lucrări documentate, iar monografiile și culegerile apărute sub egida acestei instituții conțin materiale prețioase privind diferitele aspecte ale vieții rurale basarabene. Cercetarea monografică a comunităților rurale s-a remarcat permanent printr-o bogată tradiție.

În teza de doctorat a Anei Graur, aceasta a analizat în mod minuțios contribuția acestei Școli sociologice a lui Dimitrie Gusti la ilustrarea diferitelor aspecte ale vieții rurale din satele basarabene, unde „*capitolele care cuprind creațiile populare atestate, deși uneori sumare, în ansamblul lor, au înscris în istoria folcloristicii o pagină aparte*” [5, p. 25].

În cadrul acestei școli sociologice, cele mai importante cercetări monografice asupra descântecului au fost realizate de către Ștefania Cristescu, iar acestea au fost efectuate în diferite zone ale țării: satul Runcu (jud. Gorj), satul Drăguș (jud. Făgăraș), satul Șanț (jud. Năsăud), satul Cornova (jud. Orhei). Despre aceste cercetări se știe că au fost întreprinse în vara anului 1931, în cadrul celei de a șaptea campanii monografice organizată de Dimitrie Gusti. Făcând parte din cea de-a treia etapă (etapa expansiunii monografice) a cercetărilor de teren ce au fost desfășurate de către Seminarul de sociologie condus de Dimitrie Gusti, această campanie monografică de la Cornova (Basarabia) din 1931 ar fi trebuit să se finalizeze printr-un grandios proiect editorial, care avea drept scop prezentarea rezultatelor activității monografice în cadrul Congresului Internațional de Sociologie care era preconizat a se desfășura la București. În comparație cu celelalte campanii, cercetarea de la Cornova a fost, totuși, mai bine și mai substanțial valorificată chiar în acea perioadă, prin publicarea câtorva „studii secvențiale”, în cadrul unui grupaj consacrat cercetării monografice, în Arhiva pentru știința și reforma socială.

În cadrul acestei campanii monografice, studiul întreprins de Ștefania Cristescu capătă un loc desăvârșit prin ilustrarea unei munci bine organizate în urma căreia aceasta afirmă, cu bună știință, că descântatul face parte din „*ansamblul practicilor magice care trăiesc încă cu destulă intensitate în satele noastre*” [2, p. 249]. De asemenea autoarea cercetării de la Cornova constată că în această localitate descântecul este supus unui proces firesc de creație: deși formula magică e ținută să rămână neschimbată, paricipând ideal la stringența formei unui text religios, în realitate orice cercetător își poate da seama că, la un moment dat, ea prezintă variante.

În 1984, în S.U.A. a apărut volumul intitulat „*Descânțete din Cornova-Basarabia*”, însumând câteva studii ale Ștefaniei Cristescu plus culegerile inedite asupra manifestărilor spirituale din această localitate. Fiica autoarei, Sanda Golopenția-Eretescu, s-a ocupat de editarea acestui volum, reprezentând rodul unei munci migăloase asupra unor materiale colectate mai bine de jumătate de secol în urmă.

În 2003, această valoroasă lucrare este publicată în a doua ediție, revăzută și adăugită, cu titlul mai potrivit – *Descântatul în Cornova-Basarabia*, ce se afla în fruntea unui plan de volum descoperit ulterior și elaborat de Ștefania Cristescu în vederea publicării.

Prima parte a lucrării intitulată sugestiv *Materiale* cuprinde materialul ce se referă la descânțele colectate la Cornova. Primul capitol al acestei secțiuni, denumit *Descântători și descântați*, sunt înglobate fișele de răspuns la chestionarul privind manifestările spirituale realizat de Ștefania Cristescu și testat de ea pe teren în satele mai sus enumerat, în special Cornova. În total au fost consultați 127 de informatori, aproape 10 % din populația satului. Referitor la subcapitolele *Descânțele de boală, Descânțele și vrăji de dragoste și de urât, Alte descânțele, vrăji, leacuri* conțin un număr de 79 de texte sau formule magice [2, p. 25]

La această ediție, Sanda Golopenția publică în *Cuvânt înainte* mai multe date din biografia Ștefaniei Cristescu, menționând următoarele: „*Inovatoare în gândirea Ștefaniei Cristescu sunt îndeosebi: a) prezentarea agenților magici; b) analiza circulației formulelor magice și raportarea acestora la <gradul de specializare magică> a agenților; și c) discuția privitoare la întrepătrunderile între religios și magic în Cornova anilor 1930*” [5, p. 33]. A doua parte a lucrării, *Studii*, cuprinde patru articole privind descântatul în Cornova la care s-au mai adăugat în această ediție *Chestionarul pentru studiul credințelor, practicilor și agenților magici în satul românesc și Plan pentru cercetarea credințelor domestice ale țărănimii românești*, ce reprezintă sinteze ale unor cercetări complexe dedicate magiei.

Originalitatea lucrării constă și în existența articolului *Agentul magic în satul Cornova (Basarabia)*, ce a fost publicată pentru întâia oară în volumul de la 1984, punând în evidență informațiile referitoare la descântători ce erau dispuse în tabele sau scheme numerotate de la A la O și clasificate după: grupe de vârstă; clasă socială; știință de carte; de la cine au învățat; satul de origine; numărul celor care știu anumite tipuri de descântece; numărul de descânțele știute de fiecare descântător. Tot în acest articol, autoarea pune în valoare rolul agentului magic, celui „*care îndeplinește sau interpretează o practică magică*” [5, p. 209]

Autoarea ajunge la concluzia că „*practica magică cea mai răspândită în toate satele românești - și în satul Cornova îndeosebi - este cea a descântatului (magie medicală, de neconfundat cu simpla tehnică de pregătire a lexicului*” [5, p. 209], iar pentru realizarea acestor acte magice trebuiau îndeplinite mereu anumite condiții, pentru că nu ar fi avut efect, cum de

altfel și actantul magic trebuia să fie o persoană specializată, delimitată de grupul social din care făcea parte, deci „*descântătorul va fi(..) în satul nostru, agentul magic esențial*” [5, p. 209].

O continuare a articolului de mai sus este articolul „*Frecvența formulei magice în satul Cornova*”, despre care Ana Graur ne informează că este republicat după *Arhiva pentru știința și reforma socială*, fiind menit a determina „*<aria de extensiune a fiecărei formule în grupul agenților magici din satul Cornova*” [2, p. 34]. După tabelele întocmite și prezentate în articolul anterior în Cornova au fost înregistrate 31 de „descânțe-tip”, iar după frecvența acestora a fost realizată o clasificare în felul următor:

1. descânțece de deochi (pe care îl știu 28 de persoane din 87)
2. speriatul, strânsul și ursitul – „cele trei boli de care satul se teme foarte mult”;
3. descântecul de dragoste;
4. de bube și gălci;
5. de mușcătură de șarpe și de junghi.

Autoarea trasează unele observații notabile privind „crearea variantelor unei formule magice”, menționând, de asemenea, că „problema schițării ariilor tematice” ar trebui extinsă dincolo de limitele unui sat.

Următorul articol intitulat *Practica magică a descântatului de strâns în satul Cornova* cuprindere observațiile înregistrate de Ștefania Cristescu privind cele două feluri de descântat pentru această boală: cu ajutorul descântecului propriu-zis de strâns și facerea căricelei, pe care autoarea le caracterizează ca fiind „*aspecte caracteristice celor dintâi se adaugă căricelei*” [2, p. 258].

Lucrarea se încheie cu articolul *Componente magice în viața spirituală a țăranimii românești din diferite regiuni ale țării*, unde este supusă analizei „medicația magică” ca una dintre cele mai viabile componente ale vieții spirituale ale țăranilor. Autoarea consideră că dintre toate categoriile de manifestări componente ale vieții spirituale țăărănești, cele mai bine păstrate sunt cele magico-religioase, etice și chiar artistice. „*Acestea reprezintă stratul primar, original al spiritualității țăărănești, cele din care se pătrează mai bine pecetea sufletească a neamului nostru. Un loc de seamă în țesătura acestui strat primar al spiritualității noastre țăărănești revine magicului*” [2, p. 262]. Magicul este ilustrat în satul Cornova prin existența unui număr mare de credințe și practici superstițioase care sunt bine înrădăcinate în viața spirituală a oamenilor. Avem de a face cu credințe și rituri ce poate reprezenta „*un zid de apărare în fața curentelor științifico-*

inovatorii care vin de la oraș, tinzând să destrame viața spirituală original-țărănească” [2, p. 262].

În colecția Ștefaniei Cristescu, există un subcapitol intitulat *Descânțete și vrăji de dragoste și de urât*, în care autoarea ilustrează un repertoriu de 20 de texte adunate din localitatea Cornova în timpul campaniei de cercetare din 1931. Aceste texte sunt clasificate după funcția lor de bază reprezentând un bogat material al spiritualității satului basarabean înainte de cel de-al doilea Război Mondial. În primele cercetări la care participă tânăra ucenică, aceasta este preocupată de studierea descântecelor din punct de vedere lingvistic –la nivel mai degrabă textual al fenomenelor magice, în schimb cercetările de la Runcu (1930) și în mod special cele de la Cornova (1931) capătă o nouă orientare spre perfectarea metodologiei de cercetare a rolului pe care aceste fenomene îl dețin în viața socială. S-a vorbit în repetate rânduri despre valorile artistice ale descântecului, evidențiind faima de poezie magică pe care și-a dobândit-o acesta. La orice pas încântă natura imaginii și topica frazei din descânțetele culese de Ștefania Cristescu, relevând o frumusețe deosebită, o expresie a unor acte ceremoniale.

S-a observat în cele 20 de texte supuse unei atente și minuțioase analize etnostilistice că unele dintre textele culese realizează o descriere a însuși actului ceremonial în care respectivele formule se rostesc. După lectura atentă a textelor, se impune o analiză atentă a unora dintre ele, propunând astfel o schemă de analiză ce are rolul de a cerceta relația dintre gestul ritual și mesajul poetic. Pe lângă obișnuitele descânțete cu pari, cu colac, se întâlnește o serie de descânțete și desfaceri de urât specifice locului și nemaîntâlnite până acum, relevând autenticitatea spirituală din zona Basarabiei.

Repere în analiza descântecului (schemă):

1. Titlul descântecului
2. Date despre informator: numelele și prenumele informatorului, vârstă, ocupație (dacă este cazul), când a învățat și de la cine a învățat.
3. Data (când s-a cules descântecul)
4. Tipul de descântec
5. Scopul descântecului
6. Condițiile de realizare a ritualului de descântat (timp, spațiu, ingrediente)
7. Structura textului magic (acte de vorbire, formulă orală, narațiune)
8. Nivel lexico-semantic.

Subcapitolul dedicat vrăjilor de dragoste din colecția Ștefaniei Cristescu debutează cu următorul descântec:

1. *De Horă*

„Tu, ghișină înflorită,/ De la munte coborâtă,/ Cu cap de cuc învălită,/ Cân' grăiești/ Tăftăt croiești;/ Cân' ai răs/ Punț ai frânt/ Și niere ai întins”.

Inf.: Andrei Badiu

Culeg. E.T.

16-7-1931

FIȘĂ DE ANALIZĂ NR. 1

Titlul descântecului: *De hoară*

Numele și prenumele informatorului: Badiu Andrei

Vârstă: 73 de ani

Date despre informator: știe carte, vorbește limba rusă, locuiește în Mazil, Casa 182 B

Data culegerii: 16 -7-1931

Numele culegătorului: E.T.

Tipul de descântec: Descântec de dragoste și frumusețe (de horă, de joc); descântec pentru frumusețe

Scopul descântecului: urmărește crearea cuplului prin dorința celui care descânta de a-și asigura frumusețea și cinstirea celor din jur.

Condițiile de îndeplinire a ritualului magic: Descântarea se făcea înainte de a merge la hora satului, iar înainte de a-l spune, flăcăul trebuie să fie curat și spălat cu busuioc: *„Aista se descântă cân mergi la horă. Te speli, te duci curat, cu busuioc”.*

Descântarea se realizează cu ingrediente magice de tipul busuiocului, acesta fiind o plantă sacră, care aduce norocul în dragoste, era des utilizat în descântecele din Cornova.

Nu avem detalii relevante despre locul și timpul actului magic, nefiind specificat nici sexul agentului magic, astfel se deduce că acest text este rostit fie de un tânăr, fie de o fată dornică de măritat.

Structura textului magic: descântecul reprezintă o formulă orală pe care tânărul sau tânăra îl spun înainte de a merge la horă cu scopul de a asigura succesul. Incipitul relevă invocare nemaîntâlnită până acum: *„Tu, ghișină înflorită, /De la munte coborâtă”.* Astfel, se deduce că în credința veche a locuitorilor din Cornova, floarea de vișin prezintă o forță aparte, cu atât mai

mult, cu cât este coborâtă de la munte, iar dorința tânărului să placă celorlalți este ilustrată prin acest gest ritual simbolic ce este transpus și descifrat în text. Se poate observa că textul cuprinde o asociere de imagini inedite care evidențiază puterea elementului sacru în acest descântec, iar asigurarea succesului este dedus din ultimele trei versuri: „*Cân' ai răs/ Punț ai frânt/ Și niere ai întins*”.

Nivel fonetic: apocopa: *cân'* (când), v>gh: ghișină;

Nivel morfologic:

- Substantivul cu terminația la plural „punț”;
- Verbe la indicativ prezent „grăiești” sau perfectul compus „ai răs”, „ai frânt” puse într-o oarecare opoziție, puterea descântecului va face ca acțiunile lui să își atingă scopul – să atragă fetele/ băieții.

Nivel lexico-semantic: Formula orală debutează cu o adresare către o floare de vișn, care capătă în credința din Cornova valențe simbolice, floarea fiind aducătoare de noroc. Se poate spune că textul magic stabilește o relație de comunicare cu spiritele invocate simbolizate de această floare, spirite care îi aduc frumusețe tânărului/ tinerei ca să fie apreciat de cei din jur. Începutul farmecului pune în discuție principiile activate, deoarece prin contactul tânărului cu această plantă se transferă asupra acestuia forța magică pe care o are busuiocul.

Obiectul magic ilustrat în formulă este floarea de vișn care în demersul magic capătă puteri miraculoase, fiindu-i evocată măreția, dar și forța privind rolul de protector. Un asemenea efect este produs prin folosirea epitetului „*ghișină înflorită*”, care potențează forța magică a actului magic prin analogia cu busuiocul, fiind considerată „*o plantă indispensabilă atragerii iubirii celor din jur*” [6, p. 300].ce are rolul de a restabili echilibrul, de a potența disponibilitățile amoroase. De asemenea „*a grăi*” este folosit cu sensul de a convorbi, iar „*ai frânt*” cu cel de *a cuceri*. Expresia „*miere ai întins*” poate fi explicată ca „a-i face o plăcere nespusă cu vorbele cui i se adresează, mai precis „a unge pe cineva la inimă cu miere” [1, p. 772]. De asemenea cuvântul „*taftăt*” este de origine rusă fiind folosit nu cu sensul de stofă, ci după dicționarul lui Șăineanu e folosit în calitate de adverb și înseamnă „cu desăvârșire, pe deplin”[8, p. 848], deci nu ar avea sensul de a face o haină din taftă, ci se referă la a realiza pe deplin jocul atragerii iubirii.

2. De dragoste cu sămânță de cânepă

„Tot ia (Anica lu Sârghie) ne-nvață: că, când arde focu-n cuptior, apoi să îmbli di trii ori pinprejuru casâi și zvârli sămânță di cânipă-n foc și dzâși: vezi textul 64a. De trei ori zvârli sămânță și îmbli pinprejuru casâi. Și nu te gânda că asta nu-i drept. Noi fașem la un băiet, iera iel cam prost. Ș-adușe cofeturi. Ș-apăi noi îi fașem (vezi textul 64b). Și aiasta-i drept.” (Vraja aceasta se face oricând.)

64. a. De dragoste

Cum nu stă sămânța-n foc

Așe să nu poată-n loc.

64. b. De dragoste

Cum arde sămânța-n foc,

Să-ț ardă inima după mine.

FIȘA DE ANALIZĂ NR. 2

Titlul descântecului: „De dragoste cu sămânță de cânepă ”

Numele și prenumele informatorului: Agafia Anton Purcel

Vârsta: 38 ani

Date despre informator: analfabetă, nu descântă în sat, a învățat să descante de la Anica lu Sârghe

Data culegerii: nu este specificată

Numele culegătorului: Ștefania Cristescu

Tipul de descântec: Descântec de dragoste, de aducere a ursitului;

Scopul descântecului: menirea acestei vrăji spuse de o descântătoare are rolul de a ațâța focul dragostei în inima fetei vizate de către cel care este supus descântării.

Condițiile de îndeplinire a ritualului magic: Ritualul are loc în preajma vetrei și se poate realiza oricând. Observăm că nu este nevoie de un timp sacru în care să se săvârșască descântatul, în schimb se pune accent pe înfăptuirea corectă a gesturilor rituale; după ce a aruncat în focul din cuptor sămânță de cânepă și s-a rotit de trei ori în jurul casei, actantul magic rostește descântecul. Trebuie reținut că sămânța de cânepă se aruncă de trei ori în foc și tot de trei ori se plimbă în jurul casei în timp ce rostește descântecul de mai sus.

Drept ingredient magic este folosită cânepa, iar aruncarea semințelor în foc își are originea în timpurile străvechi, „având o serie de valențe rituale sau funcții magice” [3, p.64].

În lucrarea Antoanetei Olteanu se vorbește despre această practică ce „presupune forțarea ursitorului care este astfel obligat să răspundă solicitării tinerei, împins din spate de puterea demonică a plantei magice” [6, p. 306].

Structura textului magic: Vraja e folosită pentru ațâțarea focului din inima persoanei vizate este alcătuită din două secvențe: o secvență narativă, ce redă cu efervescență modul în care se realizează vraja, precizând și destinatarul acestei vrăji, un băiat care nu are noroc în dragoste, deoarece este mai sărac cu duhul și pentru faptul că îl descântă o răsplătește cu daruri.

Semnificativă este repetiția cifrei simbolice trei ce sporește intensitatea actului magic, dar și repetiția structurii: „Și aista-i drept” ce denotă tăria credinței că ceea ce realizează este un act suprem ce încearcă să stabilească o ordine a lucrurilor. Poate această afirmație reprezintă și o asumare a rolului de intermediar a ceremonialului.

Nivel fonetic:

- prezența unor fenomene poetice de genul atracțiunii „cuptoriu” [kuptor];
- vocale: di (de);
- vocala „u” în poziție finală: „pinprejuru”;
- u > î : „sî îmbli”
- i > e : „cânipă”;
- i final > î: șî (și)
- i > ă : zici > dzăci;
- consoane: z > dz: dzăci
- ci > ș’ : fașem (facem), fași (face)
- procopă: aista

Nivel lexico-semantic: În prezentarea actului ritualic, când descântătoarea este recompensată apare ca termen mai puțin cunoscut cel de „cofeturi”, care conform dicționarului lui Scriban provine din italiană „confetto” și înseamnă „bomboane” [7, p. 313]

Primul descântec (64.a) prezintă o formulă alcătuită dintr-o comparație, iar legătura dintre termenii comparației se realizează cu ajutorul termenului „cum” care capătă valoare de conjuncție oferind dinamică textului. În descântecul redat comparațiile cu aspect de metonimie sunt de esență narativă: așa cum arde sămânța de cânepă în foc, tot la fel să fie cuprinsă de flacăra iubirii

inima tânărului. Se observă că această comparație este formată din două părți pe care le distingem după „cum” și a doua „așa”.

Comparația este construită pe asemănările ce există între doi termeni, stabilind similitudini de ordin magic construite pe baza unui principiu fundamental al magiei și anume analogia ilustrând cele două legi fundamentale ale magiei: „*similarul produce similarul și lucrurile care au fost odată în contact unele cu altele continuă să acționeze unele asupra celorlalte la distanță și după ce contactul fizic a încetat* [4, p. 30]

Concluzii

Importanța colecției Ștefaniei Cristescu la îmbogățirea cercetărilor monografice din sfera etnostilisticii este ilustrată prin analiza riturilor premaritale din cadrul discursului popular. Prin urmare, s-a încercat prin intermediul acestei analize să se evidențieze modul în care e magia premaritală este reflectată în discursul popular.

BIBLIOGRAFIE

1. CANDREA, I. Aurel, *Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. Partea I. *Dicționarul Limbii Române din trecut și până astăzi*, București: Cartea Românească.
1. CRISTESCU, Ștefania, *Descântatul în Cornova-Basarabia*, București: Paideia, 2003.
2. EVSEEV, I., *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara: Amarcord
3. FRAZER, J. G. *Creanga de aur*, București, vol. I, București: Minerva, 1980.
4. GRAUR, Ana, *Descântecul la români: Istorie și actualitate*, Chișinău, 2004.
5. OLTEANU, Antoaneta, *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, București: Paideia, 1999.
6. SCRIBAN, A., *Dicționarul Limbii Române*, ediția I, Iași: Editura Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
7. ȘĂINEANU, L., *Influența Orientală asupra limbei și culturii române*, vol. I, București, 1900.